

NIMIEN TARKKA

Euroopan itäpuolella sijaitsevia maita on kutsuttu monella nimellä, joiden avulla niitä on asemoitu suhteessa länteen. ”Itä” on poliittisesti latautunut, mielikuvituksellinen, länessä keksitty termi, jonka tarkoituksena on ollut osoittaa alueen kehityksen ja arvomaailman erilaisuus ja vähäpätöisyys länteen verrattuna. Kylmän sodan vuosina idän ja lännen vastakkainasettelun maailmassa kommunistinen Itä-Eurooppa oli lännen edustaman demokratian kieltävä alue, jota kutsuttiin usein halventavasti *itäblokiksi*. Sillä viitattiin kasvottomien ja samankaltaisten maiden epämääräiseen porukkaan. 1980-luvulle tultaessa länsi alkoi saman logiikan mukaisesti vallata Euroopan nimeä itselleen. Nimitys Itä-Eurooppa alkoi EU:n itälaajentumisen jälkeen tarkoittaa EU:n itärajan ja Venäjän välisiä maita, joista osa on mukana EU-kumppanuusohjelmassakin. Tällä nimellä haluttiin osoittaa, että EU on kiinnostunut edistämään alueen länsimaista demokratiakehitystä.

Kommunistisen järjestelmän romahtamisen jälkeen nimien muutos heijasteli sitä, miten länsi arvioi idän maiden demokratiakehityksen vaiheita. 1990-luvun alkuvuosina käytettiin yleisesti käsitettä *keskinen Itä-Eurooppa*. Sen tarkoituksena oli viestittää, että alue alkoi lähestyä ”keskistä” Eurooppaa mutta oli vielä monella tavalla kiinni menneisyydessä eli kommunistisessa idässä. *Keski-Eurooppa* on merkinnyt pitkään pääasiassa saksankielisten maiden hallitsemaa aluetta. Saksalainen poliitikko Friedrich Naumann ennusti vuonna 1915, että saksalaisesta Keski-Euroopasta (*Mitteleuropa*) kasvaa eurooppalaisen mantereen valtakus. Tämä käsitys Keski-Euroopasta heräsi henkiin kylmän sodan jälkeen.

1990-luvun toisella puoliskolla otettiin käyttöön uusi käsite *itäinen Keski-Eurooppa*, joka viittasi siihen, että siirtymäkausi oli edennyt länttä miellyttävällä tavalla. Toisaalta käsitteessä otettiin huomioon se, että alue oli taloudellisesti tärkeä Keski-Euroopan vahvalle valtiolle Saksalle. Saksa investoi alueelle voimakkaasti ja siirsi yrityksiään sinne enemmän kuin muut länsimaat. Siten se oli ikään kuin Saksan itäinen kolikka.

Vuosisadan vaihteessa alkoi yleistyä nimitys *Keski- ja Itä-Eurooppa*, mikä vihjasi siihen, että alueella oli eri tahdissa kehittyviä maita. Käsite kuvasti myös sitä keskinäistä kilpailua, joilla valtiot halusivat erottua toisistaan EU-liittymisneuvotteluissa. 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa ei ollut nimittäin selvää, miten unionin laajeneminen kannattaisi toteuttaa: otetaanko ensin vain hyvin suoriutuvia maita yksitellen tai pieninä ryhminä vai yhdellä kerralla laajempi joukko? Siten etuliitteellä ”keski-” tarkoitettiin niitä valtioita, jotka onnistuivat täyttämään lännen odotukset ja vastaavasti ”idällä” viitattiin niihin, joiden demokratisaatiokehitys eteni huomattavasti hitaammin.

2010-luvulla yleistyi ilmaus *Keski-Eurooppa*, jota käytettiin Euroopan unioniin vuonna 2004 liittyneistä maista. Nimitys *Itä-Eurooppa* on tehnyt kuitenkin 2010-luvulla paluuta Puolassa ja Unkarissa ilmaantuneiden huolestuttavien, autoritaarisen suuntaan viittaavien kehityspirteiden vuoksi. Nimityksen käytöllä halutaan vihjata, että alue alkaa erkaantua EU:n arvoista. Romania ja Bulgaria (EU:n jäseniä vuodesta 2007 lähtien) haluavat itseään kutsuttavan Kaakkois-Euroopaksi, ja vuonna 2013 EU:n jäseneksi tullut Kroatia näkee itsensä osana Keski-Eurooppaa. Nimityksillä halutaan tehdä lopullinen ero kommunistiseen menneisyyteen ja osoittaa yhteys lännen arvoihin. Geopoliittisesti ja historiallisesti Kaakkois-Eurooppa on luokiteltu Balkaniin kuuluvaksi. Nimeen liitettiin viime vuosisadalla kielteisiä mielleyhtymiä, esimerkiksi hajanaisuus, sotaisuus, kiihkonationalismi ja jälkeenjääneisyys, minkä vuoksi Bulgaria, Romania, Kroatia ja erityisesti Slovenia ovat pyrkineet nimestä eroon.

Edellä mainittujen käsitteiden lisäksi tutkimuksessa on käytetty ilmausta *väli-Eurooppa*, jolla yleensä viitataan vyöhykkeeseen saksankielisten maiden ja Venäjän välissä. Entisten valtiososialististen maiden ohella siihen luetaan yleensä mukaan myös Suomi ja Kreikka, mutta ei kuitenkaan muita Skandinavian maita. Alueiden nimityksillä on näin ollen poliittinen merkityssisältö, joka muuttuu ajan saatossa. Nimen vaihtuminen vihjaa aina laajoista muutoksista alueiden kansainvälisessä asemassa ja liittolaisuuksissa.

KATALIN MIKLÓSSY